

CESTA ČLOVĚKA KRAJINOU

Záměr:

Lidské možnosti osidlovat krajinu a propojovat jednotlivá sídla cestami se v průběhu času mění spolu s tím, jak se vyvíjí schopnosti člověka i jeho zájmy.

Anotace:

Program se zabývá krajinou, průběhem jejího osídlování, současnými lidskými sídly i životem v nich. Věnuje se změnám v krajině, které provázeli historii jejího obývání a využívání. Seznamuje žáky s mapou jako cenným nástrojem pro poznávání lidských sídel a orientaci v nich. Program se zaměřuje na krajinu jižního Plzeňska a s dílčími úpravami některých úkolů realizovatelný kdekoli. Jednotlivé aktivity jsou většinou realizovatelné i samostatně.

Využitím místní krajiny jako prostředku i cíle vyučování se zabývá místně zakotvené učení. Více se o tomto pedagogickém přístupu dozvíte v připraveném metodickém listu. Další metodický list popisuje metodu problémového vyučování, která je ve výukovém programu také cíleně použita.

Program je připraven pro žáky speciální školy se středně těžkým mentálním postižením.

Cíle:

- žák uvede alespoň 3 příklady toho, jak člověk ovlivňuje krajinu ve svém okolí
- žák popíše, jak se lišil život lidí v minulosti od toho dnešního
- žák uvede alespoň 3 příklady změn v místní krajině, které lidé od svého příchodu provedli
- žák používá mapu
- se orientuje v obci
- žák rozliší a pojmenuje v obci místa určená k dopravě, k trávení volného času, k občerstvování, k nákupu zboží

Cílová skupina:

- ZŠ speciální

Počet účastníků:

- 1 školní třída

Místo:

- škola a její okolí

Délka programu:

- 170 min + přestávky

Pomůcky:

- materiál na jmenovky (papírová lepicí páska, lihový fix)
- libovolný předmět, který použijeme pro zvukový signál, například zvonek (dále předmět pro zvukový signál)
- předmět na předávání slova v kruhu
- tabule/zeď
- obrázek lesa
- pro každého žáka 1 rozstříhaný obrázek k historii osidlování krajiny na tvrdším papíře (A4)
- prázdné papíry A4 k nalepení jednotlivých dílků
- lepidlo na papír
- podložky na lepení (staré noviny)
- pastelky
- lepicí guma/magnety
- text Osidlování krajiny
- PC s interaktivní tabulí/dataprojektorem
- mapa obce (A3) pro každého žáka
- pracovní list Život v obci
- obrázky k pracovnímu listu

Popis programu:

• Zahájení	5 minut
• Evokace	20 minut
• Osidlování krajiny	35 minut
• Průvodce obcí	25 minut
• Prohlídka obce	50 minut
• Život v obci	25 minut
• Reflexe a zpětná vazba	15 minut

CELKEM

celkem 170 minut

Popis aktivit:

1.1 Zahájení

Dílčí cíl:

- žák je seznámen s obsahem a průběhem výukového programu
- žák souhlasí s pravidly chování během programu a zavazuje se je dodržovat

Organizace:

- v kruhu na koberci

Čas:

- 5 minut

Pomůcky:

- předmět pro zvukový signál (zvonek), (materiál na jmenovky - papírová lepicí páska, lihový fix)

Obsah:

Vyučující žákům stručně nastíní obsah a průběh programu a navrhne jim základní pravidla chování, na kterých se společně domluví. Představí jim funkci zvonku. Když zazvoní mají přestat pracovat, utiší se a dávat pozor. Pokud vyučující žáky nezná vyzve je, aby se představili. V případě, že není schopen si jména zapamatovat, může žákům vytvořit jmenovky například z papírové lepicí pásky. Kusy pásky si předem připraví a při představování žáků píše jejich jména na jmenovky. Poté žákům jmenovky rozdává.

2. Evokace

Dílčí cíl:

- žák s pomocí příkladů vysvětlí, co je to krajina
- žák popíše, jak vypadala místní krajina před tím, než se zde usadili lidé a začali ji přetvářet
- žák uvede alespoň 3 příklady toho, jak člověk ovlivňuje krajinu ve svém okolí

Organizace:

- v kruhu

Čas:

- 20 minut

Pomůcky:

- obrázek lesa, tabule, prázdné papíry

Obsah:

Vyučující nejprve zjednodušeně vysvětlí, co znamená slovo krajina. Je to vše okolo nás. Poté vyzve žáky, aby jmenovali libovolné součásti krajiny. Nápadů může vyučující zapisovat na tabuli. Po ukončení brainstormingu nápady okomentuje a téma shrne. Zmíní se o tom, že se krajina skládá z živé a neživé přírody a z lidských výtvorů. Pokud uvedené příklady žáků nedostačují, uvede další. S žáky také probere vliv člověka na přírodu, zdůrazní že přírodu

člověk mění a krajinu tak přetváří podle svých zájmů. Na závěr vyučující uvede, že tomu tak nebylo vždy, že lidé v místní krajině nežijí odjakživa, ale že sem v dávných dobách přišli a usadili se zde. A až poté začali krajinu měnit podle svých potřeb a v závislosti na svých schopnostech.

Následně vyzve žáky, aby se zamysleli, jak mohla místní krajina před příchodem lidí vypadat, co v ní bylo? Před vyřčení otázky ale uvede, že nechce slyšet odpovědi hned, ale přeje si aby svou odpověď žáci nakreslili. Nakreslené obrázky připevníme na tabuli a necháme každého, kdo bude chtít, aby svůj obrázek okomentoval. Poté odpovědi shrneme a pomocí obrázku lesa ukážeme, jak vypadal pravděpodobný převažující vzhled místní krajiny.

3 Osidlování krajiny

Dílčí cíl:

- žák popíše, co vidí na obrázku
- žák popíše, jak se lišil život lidí v minulosti od toho dnešního

Organizace:

- individuálně, společná kontrola a shrnutí, v lavicích nebo na zemi

Čas:

- 35 minut

Pomůcky:

- pro každého žáka 1 rozstříhaný obrázek k historii osidlování krajiny na tvrdším papíře (A4), prázdné papíry A4 k nalepení jednotlivých dílků, lepidlo na papír, podložka na lepení (staré noviny), pastelky, lepící guma/magnety pro připevnění obrázků na tabuli/zed, text Osidlování krajiny jako informace pro vyučujícího

Obsah:

Vyučující rozdá žákům rozstříhané obrázky, pokud možno každému žákovi jiný, a prázdný papír. Na stoly připraví pastelky a lepidla. Žáci složí rozstříhané obrázky, poté je přilepí na prázdný papír a vybarví. Vyučující připevní složené obrázky na tabuli/zed a společně se žáky popíše, co je zobrazeno na obrázcích. Nejdříve dá možnost popsat obrázek žákovi, který ho skládat. Poté opět společně se žáky, kteří sedí nejlépe v půlkruhu, vysvětlí obsah obrázků a rámcově je seřadí v časové posloupnosti. Informace k jednotlivým obrázkům jsou uvedeny v přiloženém textu pro vyučujícího (3_Text_osidlovani_krajiny).

4. Plán obce

Dílčí cíl:

- žák popíše vlastními slovy, co je to mapa
- žák se orientuje v barvách a značkách použitých v mapě
- žák vyhledává v mapě
- žák vysvětlí, kde co v obci pořídí

Organizace:

- individuálně, v lavicích, průběžně společná kontrola

Čas:

- 25 minut

Pomůcky:

- PC s interaktivní tabulí/dataprojektorem, mapa obce (A3) pro každého žáka

Obsah:

Vyučující uvede aktivitu: žáci si mají představit, že za nimi přijede kamarád. Oni by mu rádi ukázali, jak vypadá jejich obec, co je v ní zajímavého a kde najde užitečná místa. Pomocníkem žáků pro přípravu, bude mapa obce.

Vyučující rozdá žákům mapy obce. Tutéž mapu také promítne pomocí dataprojektoru. Vysvětlí žákům, co je to mapa, co znamenají různé barvy a značky. Současně s vysvětlováním ukazuje v mapě, snaží se žáky zapojit, žáci si ukazují ve své mapě.

Ukázat: domy, louky, pole, lesy, silnice, vodní plochy, vodní toky, mapové značky – pomník, kostel, pošta, kaple, čerpací stanice, boží muka (křížek/sloupek), vysvětlit zkratky (šk., hř., zám., správ.)

Kamarád by rád viděl, kde stojí jejich škola, základní škola, školní hřiště, fotbalové hřiště a zámek. Postupně hledají v mapě, místa si barevně kroužkují. Možné vybrat ještě další místa.

Následně vyučující dává žákům otázky. Kamarád by něco chtěl, kam by ho vzali? Po odpovědi se žáci pokusí najít dané místo v mapě, po společné kontrole ho označí.

Návrhy na otázky:

- koupit pohled – pošta
- koupit něco k jídlu – samoobsluha, večerka, masna
- natankovat benzín do auta – čerpací stanice
- jít na večeři – restaurace
- prolistovat si časopis, knížku – knihovna
- a další

Na závěr společně označená místa v mapě propojíme a vytvoříme tak trasu prohlídky obce.

5. Prohlídka obce

Dílčí cíl:

- žák projde naplánovanou trasu
- žák se orientuje v obci, popíše, kde najde zaznamenaná místa a jak se k nim dostat

Organizace:

- venku

Čas:

- 60 minut

Pomůcky:

- mapa obce s trasou pro lektora, mapa obce z předchozího cvičení pro každého žáka

Obsah:

Vyučující na začátku ukáže žákům, jak nasměrovat mapu a jak se podle ní orientovat. V situaci, kdy stojíme před školou, je důležité ji na mapě najít a určit, kde právě stojíme, například porovnáním názvů ulic v mapě se skutečností. Při sledování trasy kudy jdou, je pro žáky jednodušší, když si mapu neustále pootáčejí tak, aby měli poznamenanou cestu na mapě vždy před sebou. Po vysvětlení a natočení mapy se vydáme po trase k nejbližšímu zaznamenanému místu. Skupinu vede vždy jeden z žáků, při této činnosti se žáci střídají.

6. Život v obci

Dílčí cíl:

- žák popíše, co se prodává v jednotlivých obchodech
- žák rozliší a pojmenuje v obci místa určená k dopravě, k trávení volného času, k občerstvování, k nákupu zboží

Organizace:

- individuálně, v lavicích nebo na zemi

Čas:

- 25 minut

Pomůcky:

- pro každého žáka pracovní list a obrázky, pastelky

Obsah:

Žáci obdrží pracovní list s neúplnými větami a obrázky. Obrázky znázorňují různé situace a místa v obci, které podle jejich významu žáci doplňují do vět. Po kontrole je žáci do pracovního listu nalepí a případně i vybarví.

7. Reflexe a zpětná vazba

Dílčí cíl:

- žák popíše co se mu (ne)líbilo
- žák ohodnotí svou práci
- žák zhodnotí přínos programu pro něj samého

Organizace:

- v kruhu

Čas:

- 15 minut

Pomůcky:

- předmět na předávání slova v kruhu

Obsah:

Žáci pod vedením vyučujícího ohodnotí svou práci při programu, jaké je potkaly obtíže, co se dozvěděli a naučili nového, co je bavilo/nebavilo, co se jim líbilo/nelíbilo a proč. Při reflexi všichni, včetně vyučujícího, sedí v kruhu. Aby si neskákali do řeči, používají libovolný předmět (nejlépe mající vztah k proběhlému programu), který „dává slovo“. Reflexe může být pojata jak metodou diskuzního, tak i komunitního kruhu.

Doporučení:

Vyučující by se měl snažit aktivně zapojovat všechny žáky, nenechat se unést činností těch neaktivnějších.

Je vhodné pozorovat, kde je při individuální práci třeba více pomáhat.

Aktivity lze mírně zkracovat či prodlužovat v závislosti na aktuální situaci. Ponechat ale minimálně 10 minut na závěrečné zhodnocení a zpětnou vazbu.

Přestávky je možné zařazovat podle potřeb žáků i během jednotlivých aktivit.

Zvonek se osvědčil ve chvílích, kdy bylo potřeba ukončit práci, žáky ztišit nebo upoutat jejich pozornost.

Poznámky:

Při úkolu 4 se ukázalo jako užitečné mapu obce promítnout na tabuli. Je na ní možné frontálně vysvětlovat použité mapové značky, barvy apod. a provádět průběžnou kontrolu.

Příklad zjednodušeného vysvětlení mapy v úkolu 4.: Když se díváte na mapu vaší obce, tak je to jako byste se dívali na obec shora (z letadla). Na mapě jsou vyznačeny a popsány některé její součásti jako ulice, železnice, silnice, domy, řeky, pole apod. Tyto součásti rozlišujeme podle barev, popisu a značek. Vysvětlení vyučující doprovází demonstrací na promítané mapě.

Pro hledání v mapě lze vybrat jiné objekty, záleží na tom, co se v dané obci nachází.

Pro výukový program byla použita Základní mapa ČR 1:10 000. Dostupná je v online mapovém prohlížeči Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, <http://geoportál.cuzk.cz/geoprohlizec>.

Popis stažení mapy: 1) V levém horním rohu klikněte na ikonu Změnit mapu, 2) vyberte „Základní mapy ČR“, 3) Do okna hledaný výraz napište název hledané obce nebo ji najdete přímo v mapě, 4) v nástrojové liště vpravo nahoře si můžete v záložce „Strukturované vrstvy“ zvolit, zda budou v mapě zobrazeny stínovaný model reliéfu a názvy ulic, 5) v nástrojové liště vpravo nahoře klikněte na záložku „Tisk“ 6) Zde si můžete vybrat měřítko tisku, výstupní formát obrázku i jeho kvalitu a další zobrazené informace (mnou zvolené atributy: měřítko 1: 10 000, výstupní formát .png, kvalita 300 dpi, bez legendy a souřadnic), 7) Mapu vybrané oblasti vytvoříte kliknutím na ikonu Náhled a Tisk, tmavě podbarvená plocha je vybranou oblastí, 8) Vybraná část mapy je

připravena ke stažení v Tiskové frontě, 9) Klikněte na ikonu Stáhnout vytištěnou mapu, 10) pokud se obrázek s mapou nestáhne, ale otevře ve webovém prohlížeči, klikněte pravým tlačítkem myši a dejte Uložit obrázek jako...

Pokud si budete přát zachovat při tisku měřítko mapy 1: 10 000, vytiskněte obrázek s mapou ve formátu A4. Pro práci s mapou v tomto úkolu ale doporučuji vytisknout ve formátu A3 pro lepší přehlednost mapy. Na mapě je uvedeno pouze grafické měřítko, takže zvětšení nezpůsobí žádnou nepřesnost.

Klíčová slova:

Součásti krajiny, vývoj krajiny, mapa, orientace v obci, život v obci.

Zdroje informací:

Literatura:

Břicháček, Pavel: **Počátky osídlení západních Čech**. Pedagogické centrum, Plzeň 2001
Čtrnáct, Václav: **Plzeňsko v pravěku**. In: *Minulostí západočeského kraje III*, s. 208 – 225, Západočeské nakladatelství, Plzeň 1964.

Doporučené očekávané výstupy. Environmentální výchova v základním vzdělávání, in: *Doporučené očekávané výstupy. Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách*. VÚP, Praha 2011.

Klíčové kompetence v základním vzdělávání. VÚP, Praha 2007

Kumpera, Jan a kol.: **Dějiny západních Čech. Od pravěku do poloviny 18. století**. Nakladatelství Ševčík, Plzeň 2004.

Lokoč, Radim – Lokočová, Michaela: **Vývoj krajiny v České republice**. Lipka, Brno 2010.

Lokšová, Irena – Lokša, Jozef: **Tvořivé vyučování**. Grada, Praha 2003 .

Plzeňsko: příroda, historie, život. Baset, Praha 2008.

Problémové vyučování. Metodický list 11/2013. Občanské sdružení Ametyst, Plzeň 2013.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (verze platná od 1.9.2013). Úplné znění upraveného RVP ZV. MŠMT, Praha 2103.

Šafarčíková, Simona: **Cílená zpětná vazba**. Metodický list 9/2011. Občanské sdružení Ametyst, Plzeň 2011.

Ke stažení: <http://labyrinth.ametyst21.cz/index.php/ke-staeni/cat_view/38-metodicke-listy>

WWW:

Geoprohlížeč ČÚZK [online], <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>>.

Nováčková, Jana: Komunitní kruh [online]. Metodický portál RVP, <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/424/komunitni-kruh.html/>>.

Škola pro udržitelný rozvoj – Místně zakotvené učení [online], <<http://www.skolaprozivot.cz/mzu/>>.

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky map stabilního katastru [online]. Český úřad zeměměřičský a katastrální, cit. 10. 6. 2014, <<http://archivnimapy.cuzk.cz/>>.

Vyučovací metody – problémové vyučování [online]. Infogram, <<http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1306>>.

Základní mapa České republiky 1:10 000. Seznam základních mapových značek ZM 10 [online]. Geoportál ČÚZK, cit. 10. 6. 2014, <<http://geoportal.cuzk.cz/>>.

Autor metodiky:

Jan Hibler (Občanské sdružení Ametyst)